

**ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ІЗ ЗАХИСТУ
ДЕРЖАВНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ Й ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ЦІЛІСНОСТІ ТА МІСЦЕ
СЕРЕД НИХ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ**

**LEGAL PRINCIPLES OF ACTIVITY OF THE SECURITY SERVICE OF UKRAINE
FOR THE PROTECTION OF STATE SOVEREIGNTY AND TERRITORIAL
INTEGRITY AND PLACE AMONG THE ADMINISTRATIVE ADMINISTRATION**

Метою статті є визначення змісту та особливостей правових засад діяльності Служби безпеки України із захисту територіальної цілісності, а також установлення ролі та місця серед них адміністративно-правового регулювання. У статті на основі аналізу наукових поглядів учених окреслено зміст та визначення поняття «правові засади діяльності Служби безпеки України за напрямом захисту державного суверенітету та територіальної цілісності». Наведено основні нормативні документи в зазначеному напрямі. Обґрунтовано, що ключове місце в системі відповідних засад належить нормам адміністративного права. З'ясовано, що правові засади – це правова основа, нормативно-правовий базис, що складається з офіційних документів держави, які своїми положеннями регулюють окрему групу суспільних відносин, що виникають у різних сферах суспільного життя. Акцентовано увагу на тому, що правові засади діяльності Служби безпеки України із захисту державного суверенітету та територіальної цілісності включають у себе широкий масив міжнародно-правового та національного нормативного матеріалу. До цієї групи засад належать акти міжнародних організацій, учасником яких є Україна, а також законодавчі та підзаконні документи. Положення цих документів включають у себе норми різних галузей права, зокрема адміністративного, яке формує базис адміністративно-правового регулювання захисту державного суверенітету та територіальної цілісності. Установлено, що адміністративно-правове регулювання засноване на нормах адміністративного права, виражене у системі владно-управлінських, державно-примусових заходів, засобах та методах впливу права на суспільні відносини, що виникають у сфері роботи органів держави. Доведено, що ключове місце в системі правових засад діяльності Служби безпеки України із захисту державного суверенітету та територіальної цілісності належить нормам адміністративного права, адже вони визначають окремі повноваження, функції, структурні особливості побудови Служби безпеки України, її взаємозв'язок та аспекти співпраці з іншими суб'єктами захисту державного суверенітету та територіальної цілісності, а також владні повноваження по відношенню до населення країни.

Ключові слова: *правові засади, захист, державний суверенітет, територіальна цілісність, Служба безпеки України.*

The purpose of the article is to determine the content and features of the legal basis of the Security Service of Ukraine for the protection of territorial integrity, as well as to establish the role and place among them of administrative and legal regulation. The article, based on the analysis of scientific views of scientists, outlines the content and definition of the legal basis of the Security Service of Ukraine in the field of protection of state sovereignty and territorial integrity. The main normative documents in the specified direction are given. It is substantiated that the key place in the system of relevant principles belongs to the norms of administrative law. It was found that the legal framework is the legal basis, the regulatory framework, consisting of official documents of the state, which regulate a separate group of social relations arising in various spheres

of public life. Emphasis is placed on the fact that the legal framework of the Security Service of Ukraine for the protection of state sovereignty and territorial integrity includes a wide range of international legal and national regulations. This group of principles includes acts of international organizations to which Ukraine is a party, as well as laws and regulations. The provisions of these documents include the rules of various branches of law, in particular, administrative law, which forms the basis of administrative and legal regulation of the protection of state sovereignty and territorial integrity. It is established that administrative and legal regulation is based on the norms of administrative law, expressed in the system of administrative, state and coercive measures, means and methods of influencing the law on public relations that arise in the field of state bodies. It is proved that the key place in the system of legal bases of the Security Service of Ukraine for the protection of state sovereignty and territorial integrity belongs to the norms of administrative law, because they determine certain powers, functions, structural features of the Security Service of Ukraine, its relationship and aspects of cooperation objects of protection of state sovereignty and territorial integrity, as well as power in relation to the population of the country.

Key words: *legal bases, protection, state sovereignty, territorial integrity, Security Service of Ukraine.*

Вступ. Аналіз діяльності будь-якого органу державної влади неможливий поза розглядом правових засад, що регламентують його правовий статус та роботу в цілому. І.Л. Бачіло зазначає, що правова засада характеризує, перш за все, комплексний вплив права на суспільні відносини, відображає його результативність – забезпечення правопорядку. Законодавство встановлює правову засаду на рівні нормативних приписів і принципів, що закріплюють і регулюють найважливіші боки державної та громадської організації, фіксує цілі, визначає правові можливості й засоби, що забезпечують поступовий розвиток суспільних відносин. Правова засада – це діалектична єдність посилки і результату, належного й отриманого, суцього в реалізації правового впливу [1–3; 4, с. 200; 5, с. 22]. Таким чином, правові засади – це правова основа, нормативно-правовий базис, що складається з офіційних документів держави, які своїми положеннями регулюють окрему групу суспільних відносин, що виникають у різних сферах суспільного життя. Так, діяльність Служби безпеки України із захисту державного суверенітету та територіальної цілісності – це також значна сукупність суспільно-правових відносин, яка має свою специфіку. Унаслідок цього існує низка нормативно-правових актів, норми яких регламентують та стандартизують роботу СБУ за окремими напрямками.

У статті було використано досвід науковців, які у своїх наукових працях досліджували проблему змісту правових засад в юридичній площині, а саме: О.О. Пунди, І.Л. Бачіло, Н. Голубева, Л.І. Єфремова, К.Х. Іпполітова, С.В. Корнакова, Ю.Я. Коршунова, Б.П. Курашвілі та ін. При цьому варто відзначити недосконалість освітлення серед науковців проблеми правових засад захисту державного суверенітету України, а також визначення місця серед них регулювання адміністративно-правового характеру.

Постановка завдання. Метою статті є визначення змісту та особливостей правових засад діяльності Служби безпеки України із захисту територіальної цілісності, а також установа ролі та місця серед них адміністративно-правового регулювання. Ураховуючи визначену мету, сформовано такі завдання наукового дослідження: визначити поняття правових засад; установити конкретне коло нормативно-правових актів, які відносяться до правових засад захисту державного суверенітету та територіальної цілісності; охарактеризувати сутність та особливості адміністративно-правового регулювання.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що стаття є першою науковою роботою, в якій комплексно проаналізовано особливості правових засад діяльності Служби безпеки України за напрямом захисту та охорони державного суверенітету та територіальної цілісності, а також викладено обґрунтовану думку щодо значення та ролі в сукупності цих нормативних положень норм адміністративної галузі права.

Результати дослідження. Відповідно до статті 4 Закону України «Про Службу безпеки України» від 25.03.1992 № 2229-ХІІ, правову основу діяльності Служби безпеки України становлять Конституція України, цей Закон та інші акти законодавства України, відповідні міжнародні правові акти, визнані країною [6]. У великій сукупності нормативних актів, які формують зміст

об'ємної категорії правової основи діяльності СБУ у сфері захисту державного суверенітету та територіальної цілісності, окреме місце займає адміністративно-правове регулювання, але щоб зрозуміти, яке саме, проаналізуємо детальніше всю існуючу групу правових засад за окресленим напрямом.

На рівні національного законодавства центральну роль у системі правових засад діяльності СБУ у сфері захисту державного суверенітету та територіальної цілісності відіграє Конституція України. Зазначений нормативний акт закріплює суверенний стан нашої держави, недоторканість та невідчужуваність її території; правовий статус та повноваження центральних органів влади, які до того ж виступають суб'єктами захисту державного суверенітету та територіальної цілісності; ключові принципи роботи даних суб'єктів під час виконання покладених на них функцій. Зокрема, відповідно до статті 19, правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, згідно з якими ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їхні посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі й у межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України [7].

Серед правових засад захисту державного суверенітету та територіальної цілісності варто відзначити положення Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18.02.1992 № 2135-ХІІ [8]. Так, у положеннях даного Закону встановлюються суб'єкти оперативно-розшукової діяльності, одним з яких є Служба безпеки України. У зв'язку із цим на СБУ покладаються додаткові спеціальні права та обов'язки, що забезпечують її широким інструментарієм впливу, зокрема адміністративного характеру, використовуваного для виконання покладених на СБУ функцій.

Окремо варто виділити Закон України «Про Службу безпеки України» від 25.03.1992 № 2229-ХІІ, який чітко регламентує більшість організаційно-структурних, функціональних, а також інших питань адміністративно-правового статусу СБУ в системі правоохоронних органів України та суб'єкта захисту державного суверенітету і територіальної цілісності. Так, у статтях Закону визначено правову основу, засади та інші аспекти діяльності СБУ; систему та організацію Служби безпеки України; повноваження органу; соціальний та правовий захист його службовців; особливості контролю та нагляду за діяльністю СБУ тощо [6].

Окремі правові засади діяльності СБУ у сфері захисту державного суверенітету та територіальної цілісності являють Закон України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» від 30.06.1993 № 3341-ХІІ та Закон України «Про державну таємницю» від 21.01.1994 № 3855-ХІІ. Перший із них визначає головні напрями загальнодержавної політики та організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю, другий – регулює суспільні відносини, пов'язані з віднесенням інформації до державної таємниці, засекречуванням, розсекречуванням її матеріальних носіїв та охороною державної таємниці з метою захисту національної безпеки України [9; 10].

Згадати також варто Закон України «Про боротьбу з тероризмом» від 20.03.2003 № 638-IV, який із метою захисту особи, держави і суспільства від тероризму, виявлення та усунення причин і умов, які його породжують, визначає правові та організаційні основи боротьби із цим небезпечним явищем, повноваження й обов'язки органів виконавчої влади, об'єднань громадян і організацій, посадових осіб та окремих громадян у цій сфері, порядок координації їхньої діяльності, гарантії правового і соціального захисту громадян у зв'язку з участю у боротьбі з тероризмом [11]. Окрім того, Закон закріплює поняття тероризму, відповідно до якого це – суспільно небезпечна діяльність, яка полягає у свідомому, цілеспрямованому застосуванні насильства шляхом захоплення заручників, підпалів, убивств, тортур, залякування населення та органів влади або вчинення інших посягань на життя чи здоров'я ні в чому не винних людей або погрози вчинення злочинних дій із метою досягнення злочинних цілей [11].

Закон України «Про загальну структуру і численність Служби безпеки України» від 20.10.2005 № 3014-IV формує базис юридичних норм, які регламентують адміністративну побудову СБУ як спеціального органу державної влади зі специфічною внутрішньою організацією, а також визначають кількість співробітників відомства в державі [12].

Правові засади діяльності Служби безпеки України також концентруються на підзаконному нормативно-правовому рівні. Наприклад, Указ Президента України «Про додержання прав людини під час проведення оперативно-технічних заходів» від 07.11.2005 № 1556/2005 установлює перелік управлінських дій, які мають здійснити органи державної влади, суб'єкти захисту державного суверенітету та територіальної цілісності з метою забезпечення під час виконання

визначених законодавством повноважень конституційних прав громадян, недоторканності житла, таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, невтручання в особисте і сімейне життя під час проведення оперативно-технічних заходів [13].

Стратегічно орієнтованою правовою засадою діяльності СБУ із захисту державного суверенітету та територіальної цілісності є Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про Стратегію національної безпеки України»» від 14.09.2020 № 392/2020. Так, у документі визначаються основні напрями зовнішньополітичної та внутрішньополітичної діяльності, яка спрямована передусім на забезпечення незалежності і державного суверенітету, відновлення територіальної цілісності України.

Отже, правові засади діяльності Служби безпеки України із захисту державного суверенітету та територіальної цілісності включають у себе широкий масив національного та міжнародного законодавства. До цього законодавства належать акти міжнародних організацій, учасником яких є Україна, а також законодавчі та підзаконні документи української системи права. Положення цих документів включають у себе норми різних галузей права, зокрема адміністративного, яке формує базис адміністративно-правового регулювання захисту державного суверенітету та територіальної цілісності.

Продовжуючи розгляд у цьому напрямі, відзначимо, що відповідно до положень підручника з теорії держави і права за редакцією Л.М. Стрельбицької, слово «регулювання» походить від латинського *regulo* – «правило» й означає упорядкування, приведення чогось у відповідність до чогось. На основі цього автори підручника розглядають правове регулювання як здійснюваний за допомогою всієї сукупності правових засобів соціально необхідний процес упорядкування суспільних відносин, що потребують правового гарантування [14, с. 237].

У Великому юридичному словнику О.Б. Борисова вказується, що правове регулювання – це процес впливу держави на суспільні відносини за допомогою юридичних норм (норм права). Предметом правового регулювання є відповідна форма суспільних відносин, яка закріплюється відповідною групою юридичних норм. Так, наприклад, майнові відносини становлять предмет цивільного права [15, с. 560]. Тобто регулювання, відповідно до семантики, – це вплив на якийсь об'єкт, забезпечення його відповідності задалегідь визначеним стандартам, положенням, нормам тощо.

У науці адміністративного права регулювання у значенні «адміністративно-правове регулювання» має різні тлумачення. Наприклад, І.Б. Тацішин вважає, що адміністративно-правове регулювання – це цілеспрямований, організуючий і регулюючий вплив держави через систему органів та посадових осіб на процеси, які відбуваються в суспільстві. До ознак адміністративно-правового регулювання належать: забезпечення реалізації цілей, завдань і функцій держави; реалізація спеціально уповноваженими суб'єктами, які наділені адміністративними повноваженнями; систематичність; цілеспрямованість; ієрархічність; систематичність; процесуальний характер; цілеспрямованість та ін. [16, с. 39]. На думку В.І. Теремецького, адміністративно-правове регулювання являє собою цілеспрямований вплив правових норм, що прийняті державою і є відповідними адміністративними засобами забезпечення прав та законних інтересів фізичних, юридичних осіб та держави у суспільних відносинах із метою підпорядкування їх юридично встановленому правопорядку, а також охорони та розвитку в інтересах суспільства і держави [17; 18, с. 61]. Цікавою та лаконічною є наукова думка І.О. Іерусалімова, П.М. Павлика, Ж.В. Удовенко та Я.П. Павлович-Сенети, які відзначають: «Якщо вести мову про адміністративно-правове регулювання, варто зазначити, що в даному разі йдеться про правове регулювання, що здійснюється не будь-якими нормами права, а саме нормами адміністративного права. Адміністративно-правове регулювання – це особливий вид правового регулювання, специфічність якого визначається об'єктом впливу, тобто відносинами, що регулюються адміністративним правом, зумовлені особливостями його норм. Особливістю адміністративного права на відміну від інших галузей права є те, що воно часто регулює порядок застосування норм інших галузей права» [19; 20; 21, с. 102]. В.В. Галунько та О.М. Єщук, досліджуючи поняття і зміст адміністративно-правового регулювання, визначають останнє як цілеспрямований вплив норм адміністративного права на суспільні відносини з метою забезпечення за допомогою адміністративно-правових засобів прав, свобод і публічних законних інтересів фізичних та юридичних осіб, нормального функціонування громадянського суспільства та держави [22].

Висновки. Отже, адміністративно-правове регулювання – це процес, заснований на нормах адміністративного права, виражений у системі владно-управлінських, державно-примусових заходів, засобах та методах впливу права на суспільні відносини, що виникають у сфері роботи

органів держави. Якщо поглянути на систему правових засад діяльності СБУ із захисту державного суверенітету та територіальної цілісності, керуючись наведеним визначенням, можна побачити домінуючу роль адміністративних норм у зазначеній сфері. Здебільшого норми наведених актів регламентують окремі повноваження, функції, структурні особливості побудови Служби безпеки України, її взаємозв'язок та аспекти співпраці з іншими суб'єктами захисту державного суверенітету та територіальної цілісності, а також владні повноваження по відношенню до населення країни. У зв'язку з викладеним можна зробити підсумковий висновок, відповідно до якого адміністративно-правове регулювання займає першочергове місце серед усієї сукупності правових засад діяльності Служби безпеки України за напрямом захисту державного суверенітету та територіальної цілісності.

Список використаних джерел:

1. Пунда О.О. Використання даних, одержаних у результаті застосування науково-технічних засобів, для доказування в кримінальному процесі : дис. ; Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2001. 216 с.
2. Асланян Н. Основные начала российского частного права : автореф. дис. Москва, 2002. 50 с.
3. Голубева Н. Правова природа загальних засад цивільного законодавства України. *Актуальні проблеми держави і права*. Одеса : Юридична література. Вип. 38. С. 18–21.
4. Бачило И.Л. Организация советского государственного управления. Москва, 1984. 184 с.
5. Маргулис М.А. Нормотворчество корпоративных объединений в области спорта : дис. Москва : РГБ, 2006. 197 с.
6. Про Службу безпеки України : Закон від 25.03.1992 № 2229-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 27. Ст. 382.
7. Конституція України : Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Офіційний вісник України*. 2010. № 72/1. Ст. 2598.
8. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 № 2135-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 22. Ст. 303.
9. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю : Закон України від 30.06.1993 № 3341-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 35. Ст. 358.
10. Про державну таємницю : Закон України від 21.01.1994 № 3855-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 16. Ст. 93.
11. Про боротьбу з тероризмом : Закон України від 20.03.2003 № 638-ІV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 25. Ст. 180.
12. Про загальну структуру і чисельність Служби безпеки України : Закон України від 20.10.2005 № 3014-ІV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 4. Ст. 53.
13. Про додержання прав людини під час проведення оперативно-технічних заходів : Указ від 07.11.2005 № 1556/2005. *Офіційний вісник України*. 2005. № 45. Ст. 2834.
14. Стрельбицький Л.М. Теорія держави і права : навчальний посібник. Київ : Кондор, 2016. 332 с.
15. Борисов А.Б. Большой юридический словарь. Москва : Книжный мир, 2010. 848 с.
16. Тацишин І.Б. Адміністративно-правове забезпечення інформаційних відносин в галузі реклами : дис. ; Львівський державний університет внутрішніх справ. Львів, 2009. 198 с.
17. Теремецький В.І. Поняття адміністративно-правового регулювання у сфері оподаткування. *Держава та регіони. Серія «Право»*. 2012. № 1(35). С. 50–54.
18. Городецька І.А. Сутність адміністративно-правового регулювання суспільних відносин у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу. *Форум права*. 2016. № 1. С. 60–66.
19. Адміністративно-правове забезпечення прав і свобод людини і громадянина / за ред. І.О. Іерусалімова та ін. Київ : Знання, 2007. 223 с.
20. Павлович-Сенета Я.П. Адміністративно-правове регулювання територіального устрою в Україні : дис. Львів, 2010. 246 с.
21. Любімова С.Ю. Адміністративні процедури у сфері господарської діяльності : монографія. Харків : НікаНова, 2014. 456 с.
22. Галунько В.В., Єшук О.М. Поняття та зміст адміністративно-правового регулювання. *Actual problems of corruption prevention and counteraction*. 2011. URL: <http://www.law-property.in.ua>.